

วารสารศิลปกรรมศาสตร์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ฉบับปฐมฤกษ์ 2548

วัฒนธรรมดนตรีไทย

เกียรติศักดิ์ ทองจันทร์

วัฒนธรรมดนตรีไทย

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์แห่งการดำรงชีวิตและเผ่าพันธุ์ของตน มีการสืบทอด สร้างสรรค์และปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและช่วงเวลาของคนที่มันแปรต่าง ๆ กันไป ดังนั้นในเมื่อวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และคงอยู่ในวิถีแห่งการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่กว้างและมีแง่มุมต่าง ๆ มากมายอย่างซับซ้อนให้พิจารณาได้อย่างกว้างขวาง

ดนตรี ถือเป็นหนึ่งในหลายๆวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสิ่งที่จับต้องรูปคลามีได้ แต่กลับมีอาณาภาพต่อการสัมผัสเหมือนของอารมณ์มนุษย์เป็นที่สุด อาจเนื่องมาจากดนตรีเป็นศิลปะไร้ลักษณะ (Non-Representation Art) จึงให้จินตนาการแก่ผู้เสพได้อย่างลุ่มลึกกว่าศิลปะประเภทอื่น ๆ โดยในการตรึกพิณิจทางด้านความงาม นั้นก็ต้องแล้วแต่ประสบการณ์สุนทรีย์ของผู้เสพเป็นสำคัญเช่นกัน

ดังนั้น หากจะกล่าวถึงวัฒนธรรมทางด้านดนตรี แม้จะตึงให้แคบเข้าโดยมุ่งดนตรี เป็นสำคัญก็ตาม ความและสรวัดะก็กว้างขวาง ตลอดจนอาจต้องกล่าวโยงถึงบริบท (Context) ที่ล้อมรอบครอบคลุมเอาไว้ด้วย โดยเฉพาะในดนตรีไทยถ้าหากขาดซึ่งการศึกษาบริบทอื่น ๆ ความสมบูรณ์ในการศึกษาเรื่องราวของดนตรีไทยอาจไม่สมบูรณ์ เช่นในเรื่องของการศึกษาประวัติศาสตร์ทางด้านดนตรีไทย ที่จำเป็นต้องศึกษา

บริบททางสังคมไทยไปพร้อมกัน ดังนั้นก่อนจะได้กล่าวถึงเรื่องราวของวัฒนธรรมดนตรีไทย จึงเห็นควรนิยามความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” และ “ดนตรีไทย” ก่อน แล้วจึงค่อยอธิบายในรายละเอียดต่อไป

ความหมายของ วัฒนธรรมและดนตรีไทย

มีผู้ให้นิยามความหมายของคำว่า วัฒนธรรม เอาไว้อย่างมากมาย แต่ละความหมายของแต่ละคน ก็มีส่วนที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันออกไป ส่วนที่ยกมานี้เป็นการให้นิยามความหมายขอวัฒนธรรมที่สามารถอธิบายต่อไปถึงเรื่องราววัฒนธรรมดนตรีได้

พระเจ้าวรวงศ์เธอ
กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้ประทานคำอธิบายเกี่ยวกับคำว่า วัฒนธรรม ไว้ดังนี้

“วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญในทาง วิชาความรู้ เช่นวิทยาศาสตร์ ศิลปวิทยา วรรณคดี ศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีและจรรยาบรรณ วัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม มีทั้งส่วนที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้เช่น กวีนิพนธ์ ศิลปะ ขนบธรรมเนียม ประเพณี

วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อร่างสร้างวัฒนธรรมประเพณีปฏิบัติของประชาชาติ¹

พระยาอนุมานราชธน ได้ให้บทนิยามคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้ดังนี้ “ วัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ้ายทอดกันได้อาอย่างกันได้

คือผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมา

คือความรู้สึก ความคิดเห็นความประพฤติและกิริยาอาการหรือการกระทำใดๆของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น²

พระยาอนุมานราชธน

ภิกษณศัพท ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดย Dan Beach Bradley, M.D. ให้คำจำกัดความ ดนตรีไว้ว่า

“ดนตรี เป็น ชื่อของเครื่องมโหรีปี่พาทย์”³

หมอบรัดเลย์ แดนพิช

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้คำจำกัดความดนตรีไว้ว่า

“น. เสียงที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง, เครื่องบรรเลงซึ่งมีเสียงดังทำให้รู้สึกเพลินเพลิน หรือเกิดอารมณ์รัก โศก หรือเร่าเริง เป็นต้น ได้ตามทำนองเพลง”⁴

เมื่อนำคำนิยามที่ผู้รู้ได้นิยามไว้ในข้างต้นมารวมรวมตัดทอนและสังเคราะห์ขึ้นใหม่ จะได้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรมดนตรีไทย ดังนี้

วัฒนธรรมดนตรีไทยคือ ความเจริญในทางวิชาความรู้ทางด้านดุริยางคศิลป์ไทย ซึ่งสิ่งอันเป็นเหตุแห่งความเจริญดังกล่าวได้รับการปรับปรุงแก้ไขและสร้างสรรค์ เพื่อความเจริญงอกงามอันเป็นผลแห่งความสามารถของคนรุ่นก่อนที่คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และสืบทอด ซึ่งถือเป็นมรดกสำคัญของสังคมที่มีทั้งส่วนที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้

จากความหมายของวัฒนธรรมดนตรีไทย พบว่าใจความสำคัญของความหมาย กล่าวถึง **ความเจริญในทางวิชาความรู้ทางด้านดุริยางคศิลป์ไทย** เพราะเป็นสิ่งที่เจริญแล้วดีแล้ว จึงเป็นสิ่งที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขและมีการสร้างสรรค์ ซึ่งผู้ที่ทำการปรับปรุงแก้ไขคือสมาชิกในสังคมรุ่นก่อนๆ หรือจะเรียกให้ตรงประเด็นคือ ศิลปินทางด้านดนตรีไทยนั่นเอง เมื่อแก้ไข ปรับปรุงสร้างสรรค์แล้ว จึงเกิดเป็นวัฒนธรรมดนตรีไทยที่เปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมของสังคม ดังนั้นสิ่งที่จะกล่าวต่อไปในเรื่องของวัฒนธรรมดนตรีไทยจึงเกี่ยวข้องกับความรู้ในองค์ความรู้ทางด้าน ดุริยางคศิลป์ไทยด้านต่าง ๆ

ความเจริญทางด้านเครื่องดนตรีไทย

ความเจริญทางด้านเครื่องดนตรีไทยนี้ ถือเป็นวัฒนธรรม ที่ปรากฏออกมาในส่วนของรูปธรรม อย่างชัดเจนที่สุด นอกเหนือจากความเจริญทางด้านนี้แล้ว วัฒนธรรมดนตรีไทยด้านอื่นๆ ดูจะเป็นนามธรรมเสียเป็น

¹ <http://www.culture.go.th/oncc/knowledge/mean/02.htm>

² เรื่องเดียวกัน

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ภักทรวดี ภูษาภิรมณ์ เอกสารการสนทนาวชิราวุธประวัติศาสตร์ดนตรีไทย , ม.ป.ท, ม.ป.ป., หน้า 2.

⁴ <http://rirs3.royin.go.th/riThdict/lookup.html>

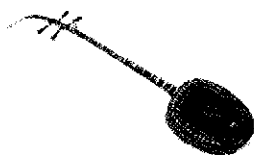
ส่วนใหญ่ ด้วยดนตรีเป็นศิลปะไร้ลักษณะอยู่แล้วแต่เดิม ความเจริญในทางด้านเครื่องดนตรีไทยจึงกล่าวในส่วนของ วิวัฒนาการทางกายภาพของเครื่องดนตรีที่มีการปรับปรุง แก้ไขและสร้างสรรค์เป็นสำคัญ โดยแบ่งประเภทเครื่อง ดนตรีไทยออกเป็นประเภทเครื่องสาย ประเภทเป่าพาทย์ และประเภทมโหรี

ประเภทเครื่องสาย

ก่อนจะได้กล่าวเรื่องราวของการวิวัฒนาการ อันเป็นเหตุแห่งความเจริญทางด้านเครื่องดนตรีไทย ประเภทเครื่องสายนั้นเห็นควรอธิบายเกี่ยวกับเครื่องดนตรี ประเภทเครื่องสายก่อนว่ามีเครื่องดนตรีขึ้นใดบ้าง เนื่องจากจะได้ทราบขอบเขตของการอธิบายว่าด้วยเรื่อง การวิวัฒนาการของเครื่องดนตรีไทยประเภทนี้เพียงอย่างเดียว

เครื่องดนตรีไทยประเภทเครื่องสายที่มักใช้ บรรเลงประสมวงกันอยู่ในปัจจุบันนั้นประกอบด้วยซอด้วง ซออู้ จะเข้ พิณจากเครื่องดนตรีทั้ง 3 ขึ้นนี้แล้วก็จะอาจ กลายเป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองเช่น พิณเปียะ พิณน้ำเต้า สะล้อ หรือเครื่องดนตรีโบราณ ได้แก่ กระจับปี่เป็นต้น ประเด็นที่ได้กล่าวแต่ต้นคือเรื่องของความเจริญทางด้าน เครื่องดนตรีนั้นก็จะกล่าวในส่วนของการวิวัฒนาการ ของกระจับปี่มาเป็นจะเข้

ความเจริญทางด้านเครื่องดนตรีไทยประเภท เครื่องสายนั้นแม้ไม่มีหลักฐานยืนยันอย่างชัดเจนแต่ก็ มีผู้สันนิษฐานไว้หลายท่าน เกี่ยวกับการวิวัฒนาการ ของกระจับปี่มาเป็นจะเข้ หากว่าด้วยตามกายภาพแล้ว กระจับปี่และจะเข้มีส่วนที่ใกล้เคียงกันในเรื่องของ รูปร่างและกลวิธีการบรรเลง จึงอาจเป็นไปได้ว่ากระจับปี่ ได้วิวัฒนาการกลายมาเป็นจะเข้ในยุคหลัง

กระจับปี่

จะเข้

อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการบางกลุ่มก็สันนิษฐาน แย้งว่าจะเข้ไม่นับรับมาจากมอญ ชนชาติไทยมิได้คิด ประดิษฐ์ขึ้นเอง ซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานหนึ่ง แต่สำหรับ นักวิชาการที่ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีดังกล่าว ได้ให้เหตุผล ว่าจะเข้ชนชาติไทยเราเป็นผู้ประดิษฐ์คิดขึ้น โดยนำ กระจับปี่มาปรับปรุง ดังที่ รศ.พิชิต ชัยเสรี ได้กล่าวไว้ใน การบรรยายดนตรีไทย เรื่อง Perspective on Thai Music ให้กับวารสาร Mnusaya ของคณะอักษรศาสตร์ ณ อาคารบรมราชกุมารี ปี พ.ศ.2545 สรุปความได้ว่า จะเข้เป็นเครื่องดนตรีที่ไทยคิดขึ้น ซึ่งเรื่องดังกล่าวไม่ได้ ยากเกินความสามารถของบรรพชนชาวไทยทางดุริยางค์ไทย แค่เอากระจับปี่วางลงกับพื้น ซึ่งก็สะดวกกว่าการตั้งขึ้น เครื่องดนตรีชิ้นอื่นๆ น่าจะทำได้ยากกว่านี้ก็ทำกันได้

สรุปความได้ว่า ความเจริญทางด้านเครื่อง ดนตรีไทยประเภทเครื่องสายนั้นก็ให้ดูจากการวิวัฒนาการ ของกระจับปี่มาเป็นจะเข้จะเห็นการปรับปรุงแก้ไขเครื่อง ดนตรีไทยอย่างชัดเจน

ประเภทเป่าพาทย์

เครื่องดนตรีที่จัดเข้าประเภทเป่าพาทย์ของไทย นั้นประกอบด้วย ฆ้องวงเอก ฆ้องวงทุ้ม ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ปี่ใน ซึ่งเครื่องดนตรีดังกล่าวนี้ นักวิชาการ ได้สันนิษฐานว่าน่าจะมีการพัฒนามาจากเครื่องกำกับ จังหวะคือกรับและฉิ่ง ดังจะได้อธิบายเป็นเครื่องดนตรี แต่ละชิ้นไป

ฆ้องวง นักวิชาการทางด้านดุริยางค์ไทยได้ สันนิษฐาน ว่าน่าจะมีพัฒนาการมาจาก กรับ โดยครั้ง แรกอาจนำ กรับ หลายๆ อันมาเรียงต่อกัน แล้วปรับปรุง แก้ไข เหล่าให้ยาวและบางขึ้น ติดตะกั่วเพื่อถ่วงเสียงให้ สูงต่ำลดลั่นกันไปและพัฒนามาเรื่อยๆ จนกลายเป็น ฆ้องวง ในที่สุดส่วนจะกลายมาเป็นฆ้องวงเอก ฆ้องวง ทุ้มนั้นก็อยู่ในช่วงหลังหากแต่แนวคิดในการพัฒนานั้น น่าจะเกิดจากเหตุดังกล่าว

กรับ

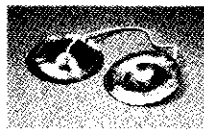

ฆ้องวง

ห้อง นักวิชาการสันนิษฐานว่าน่าจะมีการพัฒนาการมาจากจิ้ง โดยการปรับแก้ไขครั้งแรกนั้นน่าจะเพิ่มพื้นที่บริเวณขอบของจิ้งให้กว้างขึ้นจนกลายเป็นฉาบและจากฉาบก็ปรับปรุงดัดแปลง ให้มีขอบและติดตะกั่วถ่วงเสียงจนกลายเป็นฆ้องในที่สุด

จิ้ง

ฉาบ

ฆ้อง

ที่กล่าวในข้างต้น เป็นการสันนิษฐานของท่านผู้รู้ ถึงพัฒนาการของเครื่องดนตรีประเภทปี่พาทย์ อันที่จริงหากกล่าวถึงความเจริญในส่วนเครื่องดนตรีซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของหนึ่งของวัฒนธรรมดนตรีไทย การปรับปรุงวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ ที่มีการสร้างเครื่องดนตรีไทยใหม่ๆ เช่น ฆ้องหุ่ย หรือกลองตะโพน ก็น่าจะอนุวัติเข้าในส่วนของความเจริญทางด้านเครื่องดนตรีไทย : ปี่พาทย์ได้เช่นกัน ด้วยถือเป็นวัฒนธรรมดนตรีที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือจะเป็นการประดิษฐ์ระนาดทุ้มเล็กหรือระนาดทองก็น่าจะจัดเข้าพวกนี้ได้เช่นกัน

ประเภทมโหรี

วงมโหรี เป็นวงดนตรีที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการประสมวงอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่อดีต ด้วยวงมโหรีเป็นเสมือนเครื่องราชูปโภคของกษัตริย์ จึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดัดตลอดเวลา ดังนั้นวงมโหรีจึงมีพัฒนาการยาวนานมีความเจริญในหลาย ๆ ด้าน ทั้งที่เป็นด้านเครื่องดนตรี ด้านการบรรเลง การประสมวง ถือเป็นวัฒนธรรมดนตรีไทยที่มีการปรับปรุง แก้ไข สร้างสรรค์โดยตลอด

ในส่วนเครื่องดนตรี วงมโหรี ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปร่างเครื่องดนตรีที่นำเข้ามาประสมวง เช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องวง มีการลดขนาดลงเพื่อให้เหมาะแก่การบรรเลง ในส่วนของเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายยังคงรูปไว้แบบเดิม

สรุปที่กล่าวมาข้างต้นในส่วนของความเจริญทางด้านเครื่องดนตรีไทย อันถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม

ดนตรีไทยนั้น มีการปรับปรุงแก้ไขรูปร่างของเครื่องดนตรีให้สะดวกต่อการบรรเลงอย่างหนึ่งดังที่ปรากฏใน การวิวัฒนาการของกระจับปี่มาเป็นจะเข้ เพื่อสร้างสรรค์เครื่องดนตรีแบบใหม่อย่างหนึ่ง ในส่วนของการวิวัฒนาการของจิงมาเป็นฆ้อง หรือกรับมาเป็นระนาด หรือการสร้างระนาดทุ้มเล็ก เป็นต้น

และมีการปรับเพื่อให้เหมาะแก่การบรรเลงเช่นเครื่องดนตรีประเภทปี่พาทย์ในวงมโหรี วัฒนธรรมด้านดนตรีไทยที่แสดงให้เห็นความเจริญในการพัฒนาเครื่องดนตรีไทยที่แสดงเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนนั้น แสดงความเป็นเลิศในทางดนตรีของชนชาติไทยได้อย่างเอกอุ **ความเจริญทางด้านวงดนตรี**

ความเจริญทางด้านวงดนตรีไทย ถือเป็น ความเจริญงอกงามทางด้านความรู้ ในทางดุริยางคศิลป์ไทย อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมดนตรีไทย ด้วยพัฒนาการ ของวงดนตรีไทยแต่ละประเภทยังมีลักษณะเฉพาะตัว วงดนตรีไทยบางประเภทใช้เวลาในการพัฒนาตัวเองแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่นในวงมโหรีและวงปี่พาทย์ ในขณะที่วงดนตรี บางประเภทใช้ระยะเวลายาวนานมากในการพัฒนา เช่นในวงเครื่องสายไทย เป็นต้น

ดังนั้นในการอธิบายวิวัฒนาการของแต่ละวง เพื่อแสดง ความเจริญงอกงามในทางวัฒนธรรมนั้น ขอแยกประเภทวงออกเป็น 3 ประเภท คือวงมโหรี วงปี่พาทย์ และวงเครื่องสายไทย

วงมโหรี

วงมโหรี เป็นวงดนตรีที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสถาปนาภาพ ทรงสันนิษฐานเกี่ยวกับจุดกำเนิดวงมโหรีว่าน่าจะเป็นการประสมระหว่างวงขับไม้และวงบรรเลงพิณ นั้นแสดงให้เห็นว่าวงมโหรีถือกำเนิดมาจากการสร้างสรรค์ โดยการนำวงดนตรีของเก่ามาประสมกันและปรับปรุงแก้ไขเครื่องดนตรีบางชิ้น เช่น บัณเฑาะว์ก็เปลี่ยนเป็นโทนหรือทับ เป็นต้น

จากนั้นวงมโหรีค่อยๆ คลี่คลายและปรับปรุงลักษณะการผสมวง จนกลายเป็นวงมโหรีเครื่อง 6 เครื่อง8 และเป็นการปรับปรุงครั้งใหญ่อีกครั้งโดยการนำ

เครื่องดนตรีประเภทปี่พาทย์เข้ามาประสม กลายเป็น มโหรีเครื่องเล็ก มโหรีเครื่องคู่ มโหรีเครื่องใหญ่ ดังเช่น ปัจจุบัน

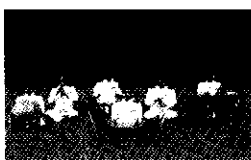
วงมโหรีเครื่องเล็กในปัจจุบัน

วงมโหรีเป็นวงดนตรีไทยที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเพราะเป็นวงดนตรีที่ต้องบรรเลงเพื่อขับกล่อมกษัตริย์ จึงต้องทำโดยความปราณีตและละเอียดอ่อน เมื่อมีข้อขัดข้องหรือจุดพร่องส่วนใดต้องรีบจัดการปรับปรุงแก้ไขเพื่อมิให้เกิดข้อผิดพลาด อีกทั้งฝ่ายในที่มีหน้าที่บรรเลงเฉพาะดนตรีเพียงอย่างเดียวย่อมมีเวลาในการสร้างสรรค์ และคิดแก้ไขได้มากกว่าคนอื่น ๆ วงมโหรีจึงเจริญก้าวหน้าเป็นอันมากด้วยเหตุนี้

วงปี่พาทย์

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงแบ่งประเภทของวงปี่พาทย์ไทยแต่เดิมไว้ว่า มีแค่ 2 ประเภทเท่านั้น คือวงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนักและวงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบา วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบานี้มีอยู่ทั่วไปตามหัวเมืองปักษ์ใต้ใช้เล่นประกอบละครโนราชาตรี ส่วนวงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนักนี้เป็นวงที่ปรากฏมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนปัจจุบัน

วงปี่พาทย์ที่จะกล่าวเป็นสำคัญนี้ คือวงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนักประกอบด้วย ฆ้องวงใหญ่ ปี่ใน ตะโพน กลองทัดและฉิ่ง วงปี่พาทย์เป็นวงที่ผูกพันและอยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน ด้วยมักใช้ประกอบในงานมหกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นงานของประชาชนและงานของหลวง ดังนั้นเมื่อต้องไปเกี่ยวข้องกับพระราชพิธีของหลวง จึงเป็นเหตุให้มีการปรับปรุงวงปี่พาทย์ขึ้นมาในภายหลัง

วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก

ความเจริญทางด้านวงดนตรีประเภทปี่พาทย์นี้ น่าจะ เริ่มต้นตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ที่ทรงโปรดให้เพิ่มกลองทัดจากเดิม 1 ลูกเป็น 2 ลูก ถ่วงเสียง ให้สูงลูกหนึ่งต่ำลูกหนึ่ง ถึงในสมัยรัชกาลที่ 2 ทรงโปรดการขับเสภา จึงให้นำเอาวงปี่พาทย์ไปปรับกับการขับเสภา ก่อให้เกิดกระบวนการบรรเลงและวงดนตรีใหม่ๆ ขึ้น อันถือเป็นความคลี่คลายของวัฒนธรรมดนตรีไทยที่มีการพัฒนาองค์ความรู้มาตลอดแม้กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ 4 เองก็มีการสร้างสรรค์เครื่องดนตรีใหม่ๆ ขึ้นเช่นระนาดทุ้ม ฆ้องวงเล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก เป็นต้น

วงปี่พาทย์ได้รับการพัฒนาปรับปรุงอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงโปรดให้มีวงปี่พาทย์แบบใหม่ที่ใช้สำหรับการฟังเพื่อรับรองแขกบ้านแขกเมือง มีการแสดงประกอบอย่างสมจริง เช่นละครโอเปร่าของตะวันตกจึงทำให้เกิดวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ขึ้นถือเป็นความเจริญทางด้านวัฒนธรรมดนตรีไทยในส่วนของความเจริญของทางด้านองค์ความรู้อีกสาเหตุหนึ่ง

วงเครื่องสาย

หลักฐานที่แสดงการผสมวงเครื่องสายไทยอันถือเป็นแบบแผนนั้นไม่ชัดเจนแต่หลักฐานเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายปรากฏอย่างชัดเจนแล้วในสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากวงเครื่องสายเป็นวงดนตรีที่เกิดจากราชฎีโดยแท้ พัฒนาการในการประสมวงจึงเป็นไปได้เรื่อยๆ เป็นวัฒนธรรมความบันเทิงของราชฎีอย่างแท้จริง

มีนักวิชาการได้สันนิษฐานเกี่ยวกับลักษณะการประสมวงของวงเครื่องสายไทยในอดีตว่าน่าจะเป็นไปด้วยความพอใจ กล่าวคือบ้านใครมีซอด้วง ซออู้ บ้านใดมีจะเข้ มีขลุ่ย ก็มาบรรเลงร่วมกันไม่จำกัดจำนวนขึ้นจำนวนเครื่องเล่นกันแบบตามความพอใจ ดังนั้นการพัฒนารูปแบบวงเครื่องสายที่เป็นแบบแผนจึงช้ากว่าวงประเภทอื่น ๆ

วงเครื่องสายไทยเครื่องเดียว

อย่างไรก็ตาม แม้วงเครื่องสายจะมีพัฒนาการในส่วนของการประวงซ้ำกว่าวงอื่นๆ แต่ก็แสดงถึงนิสัยอันรักสนุก อย่างมีศิลปะของชนชาติไทยได้เช่นกัน อันบ่งบอกได้ถึงวัฒนธรรมความบันเทิงของคนในชาติ กระนั้นก็ตาม วงเครื่องสายไทยได้รับการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้เป็นแบบแผนอย่างชัดเจนในสมัยรัตนโกสินทร์ มีการกำหนดจำนวนเครื่องดนตรีอย่างชัดเจน แยกเป็นวงเครื่องสายเครื่องเดี่ยว เครื่องคู่ และเมื่อวัฒนธรรมทางด้านตะวันตกเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ย่อมส่งผลต่อวัฒนธรรมดนตรีไทยด้วยเช่นกัน ดังปรากฏเป็นวงเครื่องสายผสมเครื่องดนตรีต่างชาติ เช่น ออร์แกนหรือไวโอลิน เป็นต้น

สรุปวัฒนธรรมดนตรีไทยที่ฉายรูปออกมาในส่วนของความเจริญทางด้านวงดนตรีไทยนั้น เห็นได้ชัดเจนว่าวงดนตรีไทยแต่ละประเภท ไม่ว่าจะเป็นวงมโหรี วงปี่พาทย์หรือวงเครื่องสาย ล้วนอาศัยเวลาและการตรึกคิดปรับแก้ในเชิงศิลปะวิทยาทั้งสิ้น นับเป็นความเจริญงอกงามในองค์ความรู้ทางด้านดุริยางค์ ไทยอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นชัดออกมาในรูปธรรม นับเป็นอารยธรรมของชาติและของโลกอีกขั้นที่ควรค่าแก่การรักษา ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างและถ่ายทอดไว้แก่ชนรุ่นหลัง

ความเจริญทางด้านเพลงไทย

องค์ความรู้ทางด้านดุริยางค์ไทยที่สำคัญมากส่วนหนึ่งก็คือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมทางด้านดนตรีไทยที่แสดงถึงความเจริญทางด้านความคิดและองค์ความรู้คือเพลงไทย

องค์ประกอบสำคัญที่รวมกันจนกลายเป็นดนตรีนั้น มีอยู่ด้วยกัน 3 ส่วน คือท่วงทำนอง จังหวะ และการสอดประสานและเพลง ถือกันว่าเป็นการรวมกันของสัดส่วนทั้ง 3 องค์ประกอบอย่างพอดีหากส่วนใดมากเกินไปก็ออกมาเยิ่นเย้อไม่ไพเราะ ดังนั้นกว่าจะเดินทางมาเป็นเพลงได้นั้นต้องผ่านกระบวนการตรึกคิดอย่างดี เพลงไทยก็เช่นกันกว่าจะเป็นเพลงได้ในแต่ละเพลง ย่อมผ่านกระบวนการและขั้นตอนตลอดทั้งประสบการณ์ทางด้านสุนทรีย์มาไม่น้อย นับเป็นความเจริญทางด้านการใช้ปัญญาอย่างยอดเยี่ยม อาทิเช่น อัครราชยาใช้ต่าง

โอกาสในเพลงประกาศกษัตริย์ที่มายาวมาจากเพลงไล่ อันเป็นเพลงหน้าพาทย์ใช้ประกอบการแสดงมากมาย เป็นเพลงของมโหรีขับกล่อมซึ่งแตกต่างไปจากอัตราต้นรากเดิม เป็นต้น

นอกจากตัวอย่างที่ยกเพื่ออธิบายในช่วงต้นแล้ว เพลงไทยยังมีแง่มุมในการสร้างสรรค์อื่น ๆ อีกมากมาย เช่นในเพลงตับหรือเพลงเรื่อง ซึ่งถือเป็นหมวดเพลงสำคัญอันหนึ่งทางดุริยางคศิลป์ไทยที่ผู้ศึกษาทางด้านดนตรีไทยต้องเรียนต้องรู้ ดังนั้นสรุปได้ว่าความเจริญทางด้านเพลงไทยนั้นมีการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขอยู่โดยตลอด แม้กระทั่งในปัจจุบันได้มีการสร้างสรรค์เพลงไทยในรูปแบบใหม่ออกมาอย่างมากมาย ความเจริญทางด้านวัฒนธรรมดนตรีไทยในส่วนของเพลงไทยนั้น แม้ไม่สามารถแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมจับต้องไม่ได้ แต่ก็ถือว่าเป็นภูมิปัญญาอันล้ำค่าที่มีวิวัฒนาการและการคลี่คลายตัวเองอย่างสมบูรณ์ที่ส่อเค้าให้เห็นถึงความเจริญงอกงามทางปัญญา อันถือเป็นวัฒนธรรมทางด้านดนตรีไทยอย่างหนึ่ง

ความเจริญทางด้านความเชื่อ

ความเชื่อ เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับมนุษย์มาตั้งแต่อดีต แม้ในปัจจุบันความเชื่อยังคงอยู่ในมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับมนุษย์ก็ว่าได้

ความเชื่อก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์พยายามจะอธิบายหรือหาคำตอบให้แก่ตนเอง มีกระบวนการพัฒนาระบบความคิดความเชื่อจนความเชื่อบางอย่างที่ได้รับการพัฒนาแล้ว กลายเป็นแบบแผนของสังคมหนึ่งๆ ซึ่งยึดถือปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นประเพณีหรือขนบธรรมเนียมนิยมลักษณะดังกล่าวก็ปรากฏอยู่ในองค์ความรู้ทางด้านดนตรีไทยเช่นกัน

ดนตรีไทยมีระบบความเชื่อบางอย่างที่ถือปฏิบัติกันมา ซึ่งความเชื่อโดยส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธรศาสนาไม่มากนักน้อย แต่หากพิจารณาให้ครอบคลุมแล้วพบว่าความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมานี้เป็นเสมือนกุศโลบายที่ให้นักดนตรีไทยได้ถือปฏิบัติเพื่อประกอบกิจอันชอบ ตลอดทั้งเพื่อให้เข้าใจถึงศาสตร์เนื้อหาอย่างแจ่มชัด อาทิเช่น ความเชื่อในการต่อเพลงหน้าพาทย์ขึ้นสูงบางเพลง เช่นเพลงองค์พระพิราพ ผู้ต่อ

จะต้องผ่านการบวชเรียนและศึกษาเพลงในหมวดต่าง ๆ ตลอดจนต้องมีวิทยุและคุณวุฒิในระดับหนึ่งจึงจะสามารถเรียนและต่อเพลงนี้ได้ กระนั้นก็ตามแม้ในการเรียนก็ต้องเรียนต้องต่อกันในพระอุโบสถ หาใช่พอใจสถานที่ไหนก็ใคร่ต่อกันตามพึงพอใจมิได้

ความเชื่อดังกล่าวหากมองโดยไม่พิจารณาเหตุผลเข้าประกอบก็อาจเห็นเขวไปทางอื่นแต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า ผู้ถ่ายทอดประสงค์จะให้ผู้เรียนได้มีความนอบน้อมต่อวิชาความรู้และต้องเข้าใจความเป็นไปของโลกพอสมควรจึงต้องให้ผ่านการอุปสมบทเสียก่อน เพื่อจะได้มีสติครองตัวไม่ใช้ตนตรึงไปในทางเสื่อม ตลอดทั้งยังเป็นเสมือนเครื่องประกันได้ว่าผู้ที่ผ่านการเรียนรู้เพลงนี้ ย่อมต้องศึกษาองค์ความรู้อันเป็นวิชาแบบแผนอื่น ๆ อย่างชำนาญและแตกฉาน สามารถเป็นครูหรือสามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ได้แล้ว

นอกจากความเชื่อในเพลงองค์พระพิราพ ที่ถือเป็นแบบแผนนิยมว่าผู้เรียนต้องผ่านเกณฑ์ต่างๆ ที่โบราณได้ตั้งไว้แล้วนั้นยังมีตัวอย่างความเชื่อ ในเพลงอื่น ๆ อีก อาทิเช่น เพลงทยอยเดี่ยว ที่พระประดิษฐ์ไพเราะ ผู้ประพันธ์ได้สาปไว้ว่าห้ามมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อทำนองโดยเด็ดขาด หรือในการประพันธ์เพลงหน้าพาทย์ของกรมพระนครสวรรค์วรพินิตที่ทรงบูชาเทวดาและประกอบกิจพิธีอย่างใหญ่โต ตลอดทั้งเชิดครูผู้มีความรู้ทางด้านดนตรีไทยมาตรวจสอบทวนเพลงที่ทรงนิพนธ์ขึ้นเป็นต้น

สรุปความเจริญทางด้านความเชื่อตามพรรณนาของข้าพเจ้าที่ได้แสดงไว้ในตอนต้นนั้น ความเจริญในทางด้านนี้มีการวิวัฒนาการและพัฒนาระบบความคิดในทางปรัชญาทางด้านดนตรีเป็นอย่างดี แม้จะไม่ได้แสดงรอยแห่งการวิวัฒนาการให้ชัดเจน แต่ผลผลิตแห่งความคิดที่แสดงออกมาในเรื่องของความเชื่อ ดังที่ได้ยกเป็นตัวอย่างไว้ นั้น ย่อมเป็นเครื่องแสดงผลแห่งการพัฒนาและวิวัฒนาการได้เป็นอย่างดี เชื่อว่าระบบความเชื่อของดนตรีไทยที่ได้วางไว้ นั้น เพื่อประโยชน์และการป้องกันมิให้ศาสตร์เนื้อหาและองค์ความรู้ต้องเสื่อมทรามและตกต่ำทั้งเกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญาอันเป็นเสมือนโคมฉายทางวัฒนธรรมของไทยอย่างลึกซึ้ง

ความเจริญทางการสืบทอดผู้ชำนาญการ

ความเจริญในส่วนนี้ ถือเป็นส่วนสุดท้ายในการอธิบายเรื่องราวขององค์ประกอบวัฒนธรรมดนตรีไทยด้วยความเจริญทางการสืบทอดผู้ชำนาญการนั้น เป็นเสมือนการสืบทอดองค์ความรู้ทั้งหมดในทางดุริยางค์ไทยจากรุ่นสู่รุ่น เป็นเสมือนการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันประกอบด้วยหลายองค์ประกอบทั้งในส่วนที่เป็นความรู้ ความเชื่อและอื่นๆ อีกมากมาย

ในทางดุริยางค์ศิลป์ไทย สามารถแบ่งผู้ชำนาญการออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ชำนาญการด้านขับร้อง กลุ่มผู้ชำนาญการด้านเครื่องสาย และกลุ่มผู้ชำนาญการด้านเป่าพาทย์ กลุ่มผู้ชำนาญการทั้ง 3 กลุ่ม แม้จะถูกจัดสรรแบ่งกลุ่มแต่หากพิจารณาแล้วพบว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทั้งสิ้น แต่ในประเด็นที่จะได้กล่าวต่อไปนี้เป็น การสืบทอดองค์ความรู้ว่ามีเหตุและปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการสืบทอดระบบองค์ความรู้ และในการสืบทอดองค์ความรู้ดังกล่าวมีองค์ความรู้ใดบ้างเป็นสังเขป

เหตุและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสืบทอดองค์ความรู้

ในการสืบทอดองค์ความรู้ทางด้านดนตรีไทยนั้น นอกจากจะมีการถ่ายทอดองค์ความรู้แล้วยังมีการถ่ายทอดลักษณะการบรรเลงเฉพาะสำนัก หรือเฉพาะทางลงไปด้วยกลายเป็นสายสกุลทางด้านดนตรีไทยถือเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมดนตรีไทยอย่างหนึ่ง แต่ในการสืบทอดสายสกุลนั้น นอกจากจะต้องเป็นผู้มีฝีมืออันเป็นเลิศและโดดเด่นแล้ว ปัจจัยในเรื่องของตำแหน่งหน้าที่ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่เปิดโอกาสให้มีการปลูกฝังสายสกุลของตน

ในอดีตเจ้าสำนักหรือครูผู้ใหญ่ที่เป็นเจ้าแห่งสายสกุลดนตรีนั้นมักรับราชการกับพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านายพระองค์อื่นๆ เช่นพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) รับราชการกับพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเป็นต้น ซึ่งการรับราชการอยู่กับเจ้านายนั้นย่อมเป็นเครื่องประกันถึงความสามารถและความรอบรู้ในศาสตร์ทางด้านดุริยางค์ไทยเป็นอย่างดี ดังนั้นผู้ที่สนใจอยากจะได้ศึกษาเล่าเรียนทางด้านดนตรีในอดีตจึงมักจะเลือกครูต้นแบบที่สังกัดอยู่กับมูลนายเป็นสำคัญ

เพราะนั่นหมายถึงการยอมรับทางสังคมและงานที่จะเข้ามาในอนาคตเมื่อเป็นเช่นนั้นจึงทำให้สามารถถ่ายทอดลักษณะการบรรเลงเฉพาะตนลงไปได้เต็มที่ เกิดการสืบทอดสายสกุลของตนเอง ก่อให้เกิดความหลากหลายในทางวัฒนธรรม เพราะแต่ละสำนักย่อมมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน สร้างความหลากหลายในสายสกุลดนตรี

เจ้าสำนักสำคัญในสายสกุลดนตรีไทย

พระยาประสานดุริยศัพท์ พระยาเสนาะดุริยางค์ หลวงประดิษฐไพเราะ

ต่อมาเมื่อระบบอุปถัมภ์ของเจ้านายเสื่อมลง ทำให้ระบบราชการที่เคยขึ้นอยู่กับมูลนายหมดไป การอุปถัมภ์นักดนตรีก็หายไปทำให้ครูดนตรีผู้มีความสามารถต้องเปลี่ยนสังกัดมาอยู่ในกรมศิลปากรแทนแต่อย่างไรก็ตาม แม้จะเปลี่ยนสถานะภาพแต่ตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ก็ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการเปิดโอกาสให้ปลูกฝังสายสกุลทางด้านดนตรีของตน เช่น หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่มีโอกาสเป็นเจ้ากรมพิพาทย์หลวงและภายหลังเข้ามามีบทบาทในกรมศิลปากรและวิทยาลัยนาฏศิลป์ ทำให้มีการปลูกฝังลักษณะการบรรเลงอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสายสกุลดนตรีของตนแก่เยาวชนและศิลปินที่สังกัดอยู่เป็นต้น หรือในตัวอย่างของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) เองก็เช่นเดียวกัน

องค์ความรู้ที่ได้ถ่ายทอด

ในส่วนขององค์ความรู้ที่สำนักดนตรีหรือสายสกุลดนตรีใดๆ จะถ่ายทอดให้แก่ศิษย์นั้นย่อมมีสิ่งที่ใกล้เคียงกันเป็นส่วนใหญ่อาจแตกต่างกันในส่วนทรายละเอียดบ้าง เช่นสำนวนหรือทางเพลง เป็นต้น

องค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันโดยส่วนมากคือระเบียบวิธีการบรรเลงในเครื่องดนตรีที่ตนเลือกศึกษา เพลงประเภทต่างๆ ตั้งแต่เพลงตับ เพลงเกร็ด เพลงสามชั้น

เพลงเรื่องจนถึงเพลงเดี่ยวรวมไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อในเรื่องต่างๆ อาทิเช่น ธรรมเนียมประเพณีในการเคารพครู ทั้งที่เป็นครูมนุษย์และครู เทวดา จนเกิดเป็นพิธีไหว้ครูขึ้นเพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณของครูบาอาจารย์ ตลอดจนเป็นการบูชาครูเทวดา และเป็นเสมือนกุศโลบายในการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในสำนักของตนเอง

องค์ความรู้ดังกล่าว มีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ ดังเช่นในสำนักของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่ได้คิดการเดี่ยวระนาดเอก 2 ราชชั้น หรือในส่วนของสำนักของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) ที่ได้รับปรุงทางร้องและทางปี่จนสมบูรณ์และงดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสายสกุลดนตรีเสนาะดุริยางค์ องค์ความรู้ดังกล่าวถือเป็นความเจริญอีกอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมดนตรีไทยที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไข และถ่ายทอดให้แก่ชนรุ่นหลังเป็นภูมิปัญญาที่ผ่านกระบวนการคิดตรองไตร่ตรองแล้วซ้ำอีก จนตกผลึกกลายเป็นวัฒนธรรมดนตรีที่ลงตัวอย่างงดงาม

สรุปองค์ประกอบทางวัฒนธรรมดนตรีไทย

วัฒนธรรมดนตรีไทยที่ได้นิยามไว้นั้นมีใจความสาระสำคัญอยู่ที่ความเจริญงอกงามแห่งวิชาความรู้ทางด้านดุริยางคศิลป์ไทย อันความรู้ที่ถือว่าเป็นส่วนแห่งความเจริญงอกงามนั้น ได้ผ่านการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนา ก่อให้เกิดการสร้างสรรค้อย่างหลากหลาย ดังที่ได้แถลงแจกแจงเอาไว้แล้วในข้างต้น ประกอบด้วย เหตุแห่งความเจริญทางด้านเครื่องดนตรี ความเจริญทางด้านวงดนตรี ความเจริญทางด้านเพลงไทยและความเจริญทางด้านทางด้านการสืบทอด ผู้ชำนาญการ เหตุแห่งความเจริญดังกล่าวถือเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมดนตรีไทยเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญงอกงามทางด้านวิชาความรู้ทั้งที่แสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรม อย่างไรก็ตามเนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเรื่องราวของมนุษย์ ดังนั้นมุมมองในการนิยามความ ย่อมหลากหลายไปตามเจตคติของผู้นิยาม ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมดนตรีไทยที่แสดงไว้ ณ ที่นี้ย่อมอาจจะเหมือนหรือแตกต่างจากวัฒนธรรมดนตรีไทยในอื่นๆ ด้วยเหตุดังกล่าว แต่อย่างไร

ก็ตามแม้จะต่างหรือคล้ายกันบ้างแต่เชื่อว่า นิยามของวัฒนธรรมย่อมหนีไม่ไกลไปจากมนุษย์ด้วยเพราะมนุษย์นั้นแหละที่เป็นผู้กำหนดวัฒนธรรม

วัฒนธรรมดนตรีไทยดังที่ได้กล่าวไปนั้น คือ ความเจริญทางด้านวิชาความรู้ดุริยางคศิลป์ไทยมีความเจริญในด้านต่างๆ อาทิเช่น ความเจริญในส่วนของรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเจริญในการวิวัฒนาการเครื่องดนตรีและความเจริญในการผสมวง และแบบแผนการคลี่คลายความเจริญในส่วนของนามธรรม ได้แก่ ความเจริญทางด้านเพลงไทยและ แบบแผนความเจริญในทางด้านคติความเชื่อ เป็นต้นซึ่งเหตุแห่งความเจริญดังกล่าวนี้เองที่เป็นตัวแสดงถึงความวิวัฒนาการของวัฒนธรรมดนตรีไทย

ประเด็นต่อไปที่จะกล่าวถึง คือ ความสัมพันธ์ซึ่งความสัมพันธ์ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะ ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและดนตรีไทยเป็นสำคัญ

ความสัมพันธ์ ระหว่างวัฒนธรรมและดนตรีไทย

เมื่อว่ากันตามจริงแล้วนั้น วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมีการปรับปรุงแก้ไขและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นมรดกทางสังคมและดำเนินอยู่ในวิถีแห่งการดำรงชีพของมนุษย์ ดังนั้นหากจะกล่าวถึงวัฒนธรรมกับดนตรีไทยในแง่ความสัมพันธ์แล้วย่อมต้องพาดพิงไปถึงวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ด้วยวัฒนธรรมคือสิ่งที่อยู่ในวิถีชีวิตย่อมจะหลีกเลี่ยงไปไม่พ้นที่ต้องกล่าวเมื่อคราวที่ต้องพูดถึงเรื่องวัฒนธรรม

ในวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์สามารถแบ่งออกเป็นช่วงๆ ได้ 3 ช่วงคือช่วงแห่งการเกิด ช่วงแห่งการตั้งอยู่และช่วงแห่งการดับสูญ ทั้งสามช่วงเวลานี้เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน และหากเมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งย้อมกินความไปถึงสรรพสิ่งทั้งหลายในสากลอันสามารถสังเคราะห์เข้าช่วงเวลาทั้ง 3 นี้เช่นกันทั้งสิ้น ซึ่งช่วงเวลาทั้ง 3 ช่วงของมนุษย์นี้มีเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย แต่จะกล่าวเฉพาะในส่วนที่ไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับ ดนตรีไทย ซึ่งมีอยู่ไม่น้อยเช่นกันดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

ช่วงแห่งการเกิด

ช่วงแห่งการเกิดเป็นช่วงเวลาที่นับตั้งแต่มนุษย์

ถือกำเนิดจากครรภ์มารดา ซึ่งถือเป็นช่วงสำคัญที่สุดช่วงหนึ่งของมนุษย์ ด้วยเป็นช่วงแห่งวิกฤติการณ์ที่คาบเกี่ยวระหว่างความเป็นและความตาย เมื่อผ่านพ้นมีชีวิตรอด มนุษย์จึงพยายามสร้างบางสิ่งบางอย่างเพื่อเป็นเครื่องประกันว่าผู้ที่ได้ออกมาเกิดมานี้เป็นจะมีชีวิตรอดปลอดภัยเกิดเป็นวัฒนธรรมและความเชื่อกัน เช่น พิธีรับขวัญและทำขวัญ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีไทยกับวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกิดนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือวัฒนธรรมของหลวงและวัฒนธรรมของราษฎร์ ซึ่งทั้ง 2 ส่วนนี้มีเรื่องของดนตรีไทยเข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทั้งคู่แต่อาจแตกต่างกันในรายละเอียด เช่นในวัฒนธรรมของหลวง เมื่อกษัตริย์หรือเจ้านายพระองค์ใดมีพระประสูติกาล เมื่อผ่านไปได้ช่วงระยะเวลาหนึ่งจะจัดให้มีการเฉลิมฉลองสมโภชที่เรียกกันว่า สมโภชเดือนขึ้นพระอู่ จะมีการบรรเลงดนตรีโดยใช้วงขับไม้ เพื่อเป็นการกล่อมเกล่าและขับกล่อมแก่พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์นั้น หากเป็นวัฒนธรรมของราษฎร์ดนตรีอาจจะเข้าไปมีบทบาทในเรื่องของการขับกล่อมที่เรียกว่า เพลงกล่อมเด็กที่มารดาหรือผู้เลี้ยงดูใช้ในการเท็กกล่อม นอกจากนั้นยังแฝงความประสงค์จะให้เด็กได้ซึมซับคุณธรรมและจริยธรรมอันดีผ่านเสียงเพลงและเนื้อหาที่ใช้ในเพลงกล่อมเด็ก

กล่าวโดยสรุป ช่วงเวลาแห่งการเกิดนี้ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและดนตรีไทยนั้นเข้าไปมีบทบาทในส่วนของการขับกล่อมปลอบขวัญและปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่มนุษย์ในช่วงแรกเกิด นับว่าก้าวแรกของการมีชีวิต ดนตรีก็เข้ามามีความสัมพันธ์เป็นประจักษ์ ถึงแม้ว่าบทบาทของความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับวัฒนธรรมจะไม่เข้มข้น หรือมีบทบาทโดยตรงต่อการปลุกฝังคุณธรรมและจริยธรรม แต่ก็เหมือนเล้าก่อนหนึ่งที่ใช้เป็นหลัก และเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะตั้งต้นในระยะเวลาของวิถีดำเนินชีวิตต่อไป

ช่วงเวลาแห่งการตั้งอยู่

ช่วงระยะเวลาแห่งการตั้งอยู่ของมนุษย์นี้ ออกแบ่งย่อยออกไปได้อีกหลายช่วง คือช่วงการศึกษา ช่วงการแต่งงานเจริญพันธุ์ ช่วงการทำงานเลี้ยงชีพ และช่วงเวลาของ

การเจ็บป่วยซึ่งจะขออธิบายความสัมพันธ์เป็นช่วงๆ ไปดังนี้

ช่วงการศึกษา

มนุษย์มีความแตกต่างกับสัตว์ตรงที่มนุษย์มีการค้นคว้าศึกษาเรียนรู้ อันก่อให้เกิดกระบวนการคิด พินิจทางปัญญา เมื่อสามารถดำรงอินทรีย์ให้ทรงอยู่ได้อย่างมั่นคง มนุษย์ต้องเริ่มศึกษาหาความรู้ ซึ่งในช่วงระยะเวลาของการศึกษาหาความรู้ที่มนุษย์ได้มีโอกาสสัมผัสกับดนตรีและวัฒนธรรมที่แตกต่างๆ กัน และซับซ้อนกันภายในสังคมของตน เนื่องด้วยวัฒนธรรมทางการศึกษาได้มีการประยุกต์นำดนตรีเข้ามาใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอน เช่นการเรียนการสอนวรรณคดีที่นำมาเพลงไทยมาบรรจุกำเอง หรืออย่างการร้องเพลงร่วมกันในกิจกรรมการเรียน การร้องเพลงประจำสถาบันเหล่านี้เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและดนตรีไทยของมนุษย์จึงเป็นไปในลักษณะเช่นนี้

ช่วงการแต่งงานเจริญพันธุ์

เป็นธรรมดาที่มนุษย์ต้องดำรงสายสกุลของตนให้คงอยู่ในสังคม เมื่อรุ่นเก่าล้มตายจำเป็นต้องมีสายสกุลสืบทอดต่อไปเป็นช่วง ดังนั้นจึงเกิดเป็นประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับการเจริญพันธุ์ของมนุษย์ขึ้น วัฒนธรรมและประเพณีดังกล่าว คือการแต่งงาน

ในประเพณีวัฒนธรรมการแต่งงานนั้น ดนตรีไทยเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในส่วนของพิธีกรรมเพื่อก่อให้เกิดความสมบูรณ์ของการประกอบพิธี ดังนั้นดนตรีจึงมีบทบาทเพื่อกิจดังกล่าว แต่ในบางพื้นที่ดนตรีมีบทบาทมากในการหาเนื้อคู่ เช่นในภาคเหนือที่มีการตีพินเกี่ยวกับพาราสิ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและดนตรีไทย ย่อมมีบริบทเป็นตัวกำหนดบทบาทและอิทธิพลเป็นสำคัญ วัฒนธรรมและดนตรี ย่อมมีความสัมพันธ์ในรูปแบบหนึ่งของพื้นที่หนึ่งที่ต่างจากอีกรูปแบบหนึ่งของอีกท้องถิ่นหนึ่งก็เป็นได้ ดังที่ยกตัวอย่างไว้ข้างต้น

ช่วงแห่งการทำงานเลี้ยงชีพ

เมื่อมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันมนุษย์ได้สร้างบทบาทหน้าที่และกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นเพื่อปกครองและใช้เป็นเกณฑ์ในการอยู่ร่วมสังคมเดียวกัน ระบบเศรษฐกิจ

ถูกสร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ หากผู้ใดประสงค์ซึ่งในวัตถุสิ่งของก็ต้องมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน ซึ่งต่อมาก็จำเริญวิวัฒนาการเป็นระบบเงินตราในที่สุด

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับการดนตรี ในช่วงเวลาแห่งการทำงานเลี้ยงชีพนี้ อยู่ในตัวอย่างของการลงขันลงแขกเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นตัวอย่างของวิถีการดำเนินชีวิตที่วัฒนธรรม และการดนตรีเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ผู้ที่มาลงแขกลงแรงเกี่ยวข้าวก็ใช้เนื้อเพลงในการผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน อีกทั้งยังช่วยให้เกิดความพร้อมเพรียงในการทำงานอีกด้วย นี่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม การดำรงชีพกับดนตรีที่ดำเนินคู่กันอย่างลงตัว

นอกเหนือไปจากตัวอย่างการลงแขกเกี่ยวข้าวแล้ว อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการดนตรีก็ถือเป็นตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและดนตรีไทยได้เช่นอาชีพ นักปี่พาทย์ ซึ่งในอดีตอาชีพนักปี่พาทย์ถูกจ้างวานให้ไปบรรเลงประกอบในการแสดงและมหรสพต่างๆ อันการแสดงและมหรสพที่ดี ล้วนแล้วแต่เป็นวัฒนธรรมความบันเทิงที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งวัฒนธรรมการบันเทิงเหล่านี้ ล้วนต้องอาศัยดนตรีเป็นเครื่องชูโรง เพื่อให้เกิดอรรถรสและความสมจริงสมจังและหากจะว่าไปแล้ว ดนตรีเอง ก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมความบันเทิง ที่มนุษย์สร้างขึ้นเช่นกัน

ช่วงเวลาแห่งการเจ็บป่วย

เป็นธรรมดาของสังขารมนุษย์เมื่อเหตุและปัจจัยที่ประชุมรวมกันปรากฏความเสื่อมเกิดขึ้น เป็นต้นว่ามีฟันหัก การย่อยและขับถ่ายผิดปกติ ย่อมเป็นเครื่องหมายแสดงความเจ็บป่วยให้ปรากฏแก่ผู้เป็นเจ้าของธาตุนั้น ๆ ซึ่งในอดีตมนุษย์เชื่อว่าเหตุของการเจ็บป่วย อาจเกิดมาจากความไม่พอใจของเหล่าเทวดา หรือเป็นการกระทำของวิญญาณบรรพบุรุษจึงทำให้เกิดเหตุดังกล่าว เมื่อเชื่อย่างนั้นจึงมีวิธีการแก้ปัญหาโดยการ พยายามทำให้สิ่งที่มีอำนาจที่สามารถบันดาลให้ตนเจ็บไข้ได้พึงพอใจ เช่น การเซ่นสรวงบวงสรวงด้วยสิ่งต่าง ๆ รวมไปถึงการบรรเลงดนตรี การฟ้อน เพื่อให้ผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติเกิดความยินดี และพอใจจะได้คลายโรค

ภัยไข้เจ็บที่เป็นอยู่ ความสัมพันธ์ของคนตริจึงมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและความเชื่อในสังคมดังนี้ ถึงแม้ ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์จะมีมากเพียงใดก็ตาม ความเชื่อและวัฒนธรรมที่ฝังรากอย่างหนาแน่นมานานย่อมมีผลและยากที่จะยากเลิก

ช่วงเวลาแห่งการดับสูญ

เมื่อมีการเกิดขึ้นของสังขารมีภาวะตั้งอยู่ ทรงอยู่ ไม่นานก็ต้องเสื่อมและดับสูญไปเป็นอนิจจัง วัฏสังขารเช่นนี้ มนุษย์ทุกคนเมื่อผ่านช่วงเวลาทั้ง 2 แล้วไม่นานก็จะล่วงเข้าช่วงเวลาสุดท้ายคือเวลาแห่ง การดับสูญ หรือกล่าวง่าย ๆ คือ ตายนั่นเอง

วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการตาย มักอิงกับศาสนานั้นหมายถึง เมื่อมีการตายเกิดขึ้นมนุษย์ย่อมต้องแสวงหาหนทางที่จะทำให้ผู้ตายเดินทางไปสู่ภพภูมิที่ดี จึงพยายามสร้างกิจกรรมขึ้นมาเพื่อหวังไว้ว่าผู้ตายจะได้รับและเป็นประโยชน์ในการเดินทางสู่สัมปรายภาพ อาทิเช่น การสวดอธิษฐาน การแสดงธรรมเทศน์ หรือการทอดผ้าบังสุกุล เป็นต้น และดนตรีไทยเข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตายนี้ ในฐานะ

ผู้ที่มีบทบาทคลายความเศร้าหมองและเพื่อส่งดวงวิญญาณแก่ผู้ตายในขณะเฝ้า เป็นต้น

สรุปความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและดนตรีไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและ ดนตรีไทย ที่ได้แสดงไว้แล้วในข้างต้นนี้ แม้ไม่ครอบคลุมในประเด็นความสัมพันธ์อื่นๆ แต่ก็ได้แสดงนัยความสัมพันธ์ระหว่าง วัฒนธรรม ที่หมายถึงวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์กับความสัมพันธ์ทางด้านดนตรีไทย โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลาอันได้แก่ ช่วงเวลาการเกิด ช่วงเวลาการตั้งอยู่และช่วงเวลาการดับสูญ ซึ่งแสดงสารัตถะให้เห็นว่าดนตรีไทยมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์นับแต่เกิดจนตาย เป็นวัฒนธรรมความบันเทิงที่มนุษย์สร้างขึ้น อันเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และวัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันถึงแม้ในบางครั้งบริบทจะทำความสัมพันธ์ของระหว่างวัฒนธรรม และ ดนตรีในอีกที่หนึ่งมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างไปจากอีกที่หนึ่ง แต่ทั้งวัฒนธรรมและดนตรีต่างต้องเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันเช่นนี้ตลอดไป

บรรณานุกรม

ภัทรวดี ชูชฎาภิรมณ์. (ไม่ปรากฏ พ.ศ.) เอกสารการสอนรายวิชาประวัติศาสตร์ดนตรีไทย. ม.ป.ท , ม.ป.ป., หน้า2

<http://www.cuture.go.th/oncc/Knowledge/mean/02.html>.

<http://rirs3.royin.go.th/rithdict/lookup.html>.

